

הקפדה בחציצה ברוב ואינו מקפיד

יום שלישי ד אב
סוכה דף ו

קושיית מהרי"א הלוי שרובו ואינו מקפיד הוא מקפיד כיון שחוצץ מדרבנן

דאמר רב יצחק, דבר תורה רובו ומקפיד עליו חוצץ ושאינו מקפיד עליו אינו חוצץ. וגזרו על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד ועל מיעוטו המקפיד משום רובו המקפיד. וליגזר נמי על מיעוטו שאינו מקפיד משום מיעוטו המקפיד, אי נמי משום רובו שאינו מקפיד. היא גופא גזירה ואנן ניקום ונגזר גזירה לגזירה, ע"כ לשון הגמרא בסוכה (ו.ו-):

ובשו"ת מהרי"א הלוי (ח"ב סימן סח) הקשה לפי מה שכתב הטור (ריש סימן קצח) וכ"כ הראב"ד, הרא"ש והר"ן, שגם דבר שאינה מקפדת עליו תמיד, אם מקפדת עליו לפעמים חשוב כמקפיד. אם כן מאחר שגזרו חז"ל שרובו ואינו מקפיד חוצץ מדרבנן, וממילא בכל פעם שצריכה לטבול טבילה של מצוה צריכה להסיר את הדבר החוצץ מדרבנן, ואם כן הרי היא מקפדת עליו שלא יחוצץ, והוא לה רובו ומקפיד שחוצץ אף מדאורייתא. באופן שנמצא שגזירת חז"ל שרובו ואינו מקפיד חוצץ מדרבנן, לא באה לעולם לידינו, כי מאחר שגזרו כן לעולם יהיה זה רובו ומקפיד, כיון שחוצץ עכ"פ מדרבנן, וממילא יחוצץ מדאורייתא כדיון רובו ומקפיד.

יישוב מהרי"א הלוי והגר"ח דהקפידא היא רק על המיעוט שעושהו לרוב

ויישב באופן נפלא, שהרי אינה מקפדת אלא שלא יהיה רוב שאינו מקפיד שחוצץ מדרבנן, אבל אם יתחסר מהחציצה מעט עד שיהיה רק מיעוט שאינו מקפיד, שוב לא יקפיד יותר כיון שמיעוט המקפיד אף מדרבנן אינו חוצץ. ואם כן נמצא שהקפידא שלו היא רק על מיעוט מגופו ואף מיעוט המקפיד אינו חוצץ אלא מדרבנן. ודוגמה לדבר, אם היה רוב גופה עשרה טפחים, ויש על שטח זה דבר החוצץ שאינו מקפיד ואינו חוצץ אלא מדרבנן. אין לנו לבוא ולטעון שכיון שחוצץ מדרבנן הרי היא מקפדת עליו להסירו, וממילא הוא רובו ומקפיד שחוצץ אף מדאורייתא. שהרי אם תסיר רק טפח אחד מהחציצה, ישאר על גופה מיעוט שאינו מקפיד שגם מדרבנן אינו חוצץ. ונמצא שאינה מקפדת אלא על טפח אחד להסירו, וטפח זה אינו אלא מיעוט גופה, ומיעוט המקפיד אינו אלא מדרבנן, ומשו"ה גם רוב שאינו מקפיד אינו חוצץ אלא רק מדרבנן, וזה נכון מאד, עכ"ד. וכדברים הללו כתב הגר"א וסרמן בקובץ הערות (הוספות אות ד): ומקשין, כיון דמדרבנן מיהא חוצץ, הו"ל מקפיד, ותיהוי חציצה מדאורייתא. תירץ כ' מו"ר הגר"ח הלוי זצ"ל מבריסק, דאינו חוצץ מדאורייתא אלא היכא דמקפיד על כל הרוב, והכא אינו מקפיד אלא על חלק מהרוב, שהרי אם נסיר מגופו קצת מהרוב לא ישאר אלא מיעוט שאינו מקפיד, דשרי גם מדרבנן, עכ"ד.

ביאור האבני נזר בדעת רש"י שהעמיד הסוגיא בשערות מכח קושיא זו

ובשו"ת אבני נזר דחה סברא זו וביאר מכח זה שיטת רש"י בסוגייתנו. דהנה רש"י (ד"ה רובו) העמיד דברי רבי יצחק בנוגע לשערו, וז"ל: דבר תורה, הלכה למשה מסיני. רובו, רוב שערו מטונף בטיטי או קשור אחת אחת ומקפיד עליו חוצץ. אין מקפיד עליו, הוה ליה כגופיה הואיל ואין סופו ליטלו ובטיל לגביה ולא חוצץ. וכתבו התוספות (ד"ה דבר) שיש מפרשים דהכא איירי בשער אבל בבשר חוצץ אפילו מיעוטו שאינו מקפיד. ולכאורה כוונתם לדקדק כן מדברי רש"י, מכך שהעמיד הסוגיא בשער דוקא משמע שבבשר חוצץ אפילו מיעוט שאינו מקפיד. והקשה רבינו תם על זה מכמה מקומות בש"ס דמוכח שאף בגופו אינו חוצץ מן התורה אלא רובו המקפיד, ואם כן צ"ב מדוע העמיד רש"י את דברי רבי יצחק בשער, אחר שדין זה נכון גם לגבי הבשר. וביאר האבני נזר שהוקשה לרש"י קושיית האחרונים הנ"ל שאף אם מעיקר הדין רובו שאינו מקפיד אינו חוצץ, אבל אחרי שגזרו חכמים שיחוצץ אם כן שוב מקפיד להסירו בשעת טבילה, ושוב יחשב רובו המקפיד ויחוצץ מדאורייתא. ומוסיף האבני נזר, שאף שאנו רואים שאדם זה טבל כך ועל כרחך דלא הקפיד להסירו, זה ודאי אינו אלא כל שדרך בני אדם להקפיד חשיב מקפיד וחוצץ. ומכח זה הוצרך רש"י להעמיד דברי רבי יצחק על שערות דווקא כשלא קפיד אפילו בשעת טבילה להסיר מהשערות, שכיון שיכול להגלח ראשו לכן אינו חשוב מקפיד ושפיר בטל אל השערות. אך בגופו גם ברובו שאינו מקפיד, אחר גזירת חז"ל היא לה רובו המקפיד.

דחיית האבני נזר לסברת האחרונים מכח דימוי ביטול דחציצה לביטול קשר

ובתוך דבריו מציע האבני נזר ליישב הקושיא כדרך שיישבו מהרי"א הלוי והגר"ח מבריסק, "שהרי אין צריך להסיר בשעת טבילה אלא מיעוטו, אם כן שוב ישאר מיעוטו שאינו מקפיד". אלא שהאבני נזר דוחה הצעה זו מכח סוגיית הגמרא בשבת (ק"ב-ק"ג), וכמו שיבואר. דעת הנודע ביהודה ועוד אחרונים שדבר שאינה מקפדת עליו עכשיו אף שלזמן מרובה תקפיד עליו, אינו חשוב דבר המקפיד. אמנם האבני נזר שם חלק על דבריהם וכתב שכיון שהטעם שאינו מקפיד אינו חוצץ הוא משום שבטל לגבי גופו, וכמו שכתב רש"י הנ"ל, ממילא יש לדמותו לדין קשר של קיימא בשבת שאף שם הגדרתו כל שמבטל לקשר, וכתב הט"ז שהיינו דווקא אם אינו רוצה להסירו לעולם. ואם כן הוא הדין לענין חציצה, אף אם עתה אינו מקפיד אבל אינו מבטלו לעולם, שוב חשיב דבר המקפיד. ועל פי דימוי זה בין ביטול דבר שאינו מקפיד לגבי חציצה, וביטול קשר לגבי קשר של קיימא בשבת, מעיר האבני נזר על יישוב האחרונים מסוגיית הגמרא בשבת, שם מבואר שמותר לקשור חבל בפני הבהמה כדי שלא תצא בשבת, כיון שאין זה קשר של קיימא, שהרי עומד להסיר את הקשר כשירצה שתצא. ומקשה הגמרא: פשיטא,

הצטרפות לקבלת
החידוש היומאי:
a8843414@gmail.com

ומיישבת: לא צריכא דאית לה תרתי איסרי, מהו דתימא חדא מינייהו בטולי קמ"ל. דהיינו שלא היה שם כלל חבל, ועתה בשבת הוא קושר את החבל בשני הצדדים, ואם כן יש לחשוש שמא גם כשיתיר לא יתיר אלא אחד מהם ואת השני יבטל, קמ"ל. וביאור הקמ"ל כתב האבני נזר שכיון שפעמים מתיר זה ופעמים מתיר זה, ממילא אין להחשיב אף אחד מהקשרים כ"מבטל ליה".

ומעתה, הוא הדין לענין חציצה ברובו שאינו מקפיד, שהקשו האחרונים שמעתה כיון שחוצץ חשיב מקפיד והיינו שאינו מבטל ליה. ויישבו, שמכל מקום אינו מקפיד אלא על מיעוטו, שאחרי שיסירנו שוב לא יהיה כאן רובו ולא יחוצץ אף מדרבנן. אך לפי דברי הגמרא שם אין מקום לסברא זו, שהרי כשרובו חוצץ מדרבנן ומשום כך אנו מגדירים את כל החציצה הזו כ"מקפיד" היינו שאינה בטלה לגופו, אינו יכולים לומר על חלק מסויים שדווקא עליו הוא מקפיד ואילו שאר החציצה תשאר במקומו, אלא הרי זה כשני קשרים שכיון שלעולם יכול להסיר את זה או זה ממילא אינו בטל, וה"ה כאן כיון שלעולם יכול להסיר החציצה מכאן או מכאן, ממילא כל החציצה אינה בטלה לגופו - ואף שאינו מקפיד להשאירה הרי היא חוצצת, כיון שכל הטעם שאינו מקפיד אינו חוצץ הוא מחמת שבטל לגוף.

יישוב הגרא"ו דהקפדה מכח הכשר הטבילה אינה בכלל "דבר המקפיד"

עוד יישב הגרא"ו בקובץ הערות באופן אחר, דכיון דאינו מקפיד על אותו רוב אלא משום פסול הטבילה [שהרי מצד עצם החציצה הוא רובו שאינו מקפיד וכל הטעם לומר שמקפיד הוא רק אחר שפסלו רבנן טבילתו משום רובו שאינו מקפיד שחוצץ מדרבנן], ממילא אינו בכלל "דבר המקפיד".

ודוגמה לדבר דין פרה אדומה המבואר במשנה (פרה פ"ב ה"ד) שאם "עלה עליה זכר - פסולה", והטעם משום דניחא ליה. והקשה השיטה מקובצת (ב"מ ל. ב) בשם תוספות הרא"ש, הא כיון דניחא ליה ממילא פסולה, וכיון שפסולה פשיטא דלא ניחא ליה, שהרי אינו רוצה שתפסל פרתו. ויישב, דמכל מקום חשבו ניחא ליה כיון דשבשאר פרות ניחא ליה. והיינו כעין סברא זו שדנים את ה"ניחא ליה" לולי הפסול ומכח זה דנים אם לפסול או לא, וה"ה כאן דנים את ה"מקפיד" לולי השפעתו על דין הטבילה, ומכח מסקנתו דנים אם הטבילה עלתה לו או לא.

[ולכאורה היה אפשר לפרש כוונת התוס' רא"ש באופן אחר, שלכאורה הרי זה גלגל החוזר, כי עד כמה שתכשירנה כיון דלא ניחא ליה שתפסל, אם כן שוב יש לך לפוסלה שהרי אם כשרה היא הרי רוצה הוא בהרבעתה. וכבר ייסד לנו הגר"ש"ש (שערי יושר ש"ז פט"ז): "וכן דבר שאין מציאות לחלותו אינו חל כלל". והיינו שאין לנו לומר דבר שכל כמה שנאמרו אינו. ואם כן יש לנו לדון כאן כעין זה שכיון שניחא ליה בהרבעתה, אלא שאתה רוצה לומר שע"כ לא ניחא ליה כיון שתפסל בכך, אין לך לומר כן, כי כל מה שתגדיר המעשה כלא ניחא ליה מחמת זה, הרי שוב ממילא לא תפסל ושפיר ניחא ליה. אלא שהיה מקום להתחיל הדין להפך, שאין לך להגדיר המעשה כניחא ליה כיון דעד כמה דניחא ליה תיפסל וממילא ע"כ דלא ניחא ליה. ועל זה כתב הרא"ש "דחשיב ניחא ליה כיון דבשאר פרות ניחא ליה", דהיינו שתחילת הגדרת המעשה נגזרת מכח המעשה הכללי בשאר פרות, וכיון שבשאר פרות ניחא ליה, גם כאן תחילת הגדרתו דניחא ליה. ושוב אין לך להגדירו דלא ניחא ליה מחמת הפסול כיון שעל ידי זה ממילא יש לך להכשירו. אמנם השיטה שם הביא קודם דברי הרא"ש את יישובי הר"ן על קושיה זו, וביישובו השני כתב: ועוד שאם תכשירה ודאי ניחא ליה, ע"כ. ולכאורה כוונתו ליישוב זה, ואם כן משמע מזה שאין כן כוונת תוספות הרא"ש שהביא השיטה בהמשך הדברים, וע"כ שכוונתו כדברי הגרא"ו, שהגדרת ה"ניחא ליה" קודמת לפסול, ואנו דנים את הפסול מכח ולאחר הגדרת המעשה כניחא ליה].

יישוב רבי נתן גשטטנר כעין דברי הגרא"ו ומו"מ בדבריו

וכעין יישוב הגרא"ו בסגנון אחר מהעמדת דבריו לעיל, הביא רבי נתן גשטטנר בספרו נתן פרוי על אחר, דיתכן דהא דמקפיד חוצץ היינו רק אם מקפיד מחמת דבר שבטבע וכגון שמצערו, וכמו שפירש רש"י בעירובין (ד): "שמצטער על לכולך זה שבראשו". אבל כשהקפדה היא רק בגלל עיכוב הכשר הטבילה אין הקפדה כזו פוסלת כלל, כיון דאי לאו שצריך לטבול אינו מקפיד. ואף הוא הביא סייעתא לדבריו מדברי התוס' רא"ש הנ"ל דאף לגבי עלה עליה זכר אמרין שכל כמה שאין ההקפדה אלא מחמת עיכוב הכשר הפרה, לא חשיב "לא ניחא ליה".

אמנם העיר על יישוב זה כדרך שהעיר האבני נזר על יישוב מהרי"א והגר"ח, שהרי רש"י פירש הטעם שאינו מקפיד אינו חוצץ משום דהוה ליה כגופיה הואיל ואין סופו ליטלו ובטיל לגופיה. ואם כן מה אכפת לן מה הטעם שמקפיד עליו אם מחמת דבר טבעי או מחמת הכשר הטבילה, הלא סוף סוף על כרחו יטלנו ואם כן אינו בטיל לגופיה ואמאי לא יחוצץ. ויישב הגר"ג שעדיין יש לחלק גם לענין זה, שבדבר שמצערנו בטבע על כרחו יטלנו מיד והרי הוא עומד לינטל בכל רגע ולכן אינו בטיל לגופו, משא"כ כשאינו מצטערנו מצד הטבע אלא רק מצד עיכוב הכשר הטבילה, נמצא שאינו עומד לינטל כל שעה, שהרי שמא לא ירצה לטבול אלא לאחר זמן.

האבני נזר והגר"ג נחלקו אי שייך בטיל לגופיה בהקפדה לאחר זמן

אך זה לכאורה סותר לסברת האבני נזר הנ"ל, שהרי הנודב"י ושאר אחרונים נקטו שהקפדה לאורך זמן אינה מחשיבה ל"דבר המקפיד", והאבני נזר נחלק עליהם וכתב שכיון שהטעם הוא משום "בטיל לגופיה" ממילא אף הקפדה לאחר זמן חשובה הקפדה, דומיא דקשר של קיימא. ואם כן מבוארת דעת האבני נזר שבטיל לגופיה בחציצה הוא רק באופן שלעולם לא יטלנו, ודלא כדעת הגר"ג שכיון שסו"ס אינו עומד לינטל כל שעה שפיר חשיב "בטיל לגופיה".

החידוש היומי הוקדש
לעילוי נשמת

הרב יחיא בן יחיא זצ"ל
מרת מרים בת יחיא ע"ה

לתרומות והנצחות נא
לפנות למייל המערכת